

SULYOK LÁSZLÓ

Emlékezés Salgótarjának
Vers az 1956. december 8-ai sortűzről

Ha már fényképünk nincs a Nógrád megyei székhely legnagyobb XX. századi tragédiájáról, nyugtasson bennünket annak tudata, hogy van viszont versünk róla. Filarszky Nándor fül-orr-gégész kórházi orvos fényképeit ugyanis megsemmisítették a pufajkások, a verset pedig megírta egy törekeny, háromgyermekes édesanya. Aki itt született, sokáig itt élt a közelünkben, Salgótarjától 50 kilométerre. Örömteli, hogy művét elég gyakran hallani a salgótarjáni gyásznapi megemlékezéseken, hol egészben, hol részleteiben. Ez történt legutóbb is, 2019. december 8-án. A helyi Zenthe Ferenc Színház művészeinek műsorában hangoztak el verssorok dicsérve Sándor Zoltán dramaturg és előadóművész szakmai hozzáértését, elhivatottságát, szívét és érzékét. Ha nincs ez a remek illusztratív produkció, aligha született volna meg most ez az írás – legföljebb később, vagy talán, ki tudja, akkor sem.

STOLMÁR G. ILONA
Emlékezés Salgótarjának

Már nem volt Forradalom
és nem volt Szabadság
csak keserű harag
és megalázottság
és elszánt akarat
és vágó vágó
egy emberibb lét
és béke után;
és hideg tél
és kemény munka
és vörös bér
és rozoga ház
és fogytán kenyér...

Minden csendes és nyugodt,
 a fiú az utcán szemet rakodott
 – golyót – gerincébe – csak később kapott...

Az ország „ura”:
 a munkás és paraszt
 a tér felé csendesen haladt
 – egyikük veknit szorított hóna alatt –
 A kenyér tán nem volt illón fehér
 s a végítélet pokoli zajában
 eláztatta a kiömlő vér,
 ahogy vele zuhant
 a porba gazdája
 – Úrfelmutatás köznapi igaz csodája –
 és nem volt oltár és nem volt kehely,
 talán csak a mennyekben fent,
 ahol százharmincegyen
 egyszerre sorakoztak fel,
 itt hagyva szenvedést,
 feledve szenvedőt
 – Kakuk Józsinak elég volt pici szemfedő –

A templom tornyában
 most nem harang kongott
 – a véres kenyérre valaki rátaposott –
 a létféltő vad rohanás
 egymáson gázolt át,
 de nem volt út
 és nem volt hová
 és hátulról
 és szemekbe
 és oldalról
 és lőtt
 csak lőtt röhögve a sok pufajkás!
 A gépfegyver fülsiketítőn ropogott
 és zakatolt
 és csattogott
 és kattogott
 és elnyelt hörgő halált
 és vad sikolyt
 és szenvedő jaját
 – szocialista munkaversenyben gyártotta a halált –

Már nem volt Forradalom
 csak véres Rend és dermedt nyugalom
 és sok-sok halott
 és gőzlő húscafatok
 és síri csend
 és néma száj
 és száraz könny
 és súlyos gyász
 és lehajtott fej
 és átok szállt
 a sírok felett
 harmincöt éven át,
 mert Tarján temetett,
 és Pálfalva temetett,
 és Nógrád temetett
 és temetett...

A szén az utcán maradt.
 A gyilkos az ország ura.
 Vért kőről lemostak,
 de lelkekre feketedve maradt,
 mint belül hordott gyászruha
 és Angyal néni sikolya
 a kései szobor tárt karja alatt
 is lüktet az agyakban:
 Jaj, a fiam!
 Jaj!
 A fiam!
 Jaj!
 A
 Fiam...

Murrysville, 1991. december 13.

A költő. Stolmár G. Ilona 1948. január 23-án született Selypen, noha több helyütt Lőrincit írnak. Ennek háttérében az állhat, hogy Selyp Lőrinci pusztájaként fejlődött községgé, s hogy jó ideje Lőrinci városának egyik településrésze.

A költő így beszélt kötődéséről 1992. március 16-án, amikor a Nógrád Megyei Hírlap szerkesztőségében járt:

– Édesapám ácsmester volt, és azon a környéken több munkája adódott. Szüleim és ki tudja, hány felmenőm, mind Nógrád megyeiek. A

Cserhát hegység egy kicsi falujában éltek, Cserhátszentivánon, és nagyon sok rokonunk él ma is ott.

A kicsi falu – jelenlegi 120 körüli lakosával – épp úgy büszke elszármazottaira, mint a helyben születettek. Stolmár G. Ilonát is számon tartják. A cserhátszentiván.com lokálpatrióta honlapon írják róla: „Kasza–Csernus sarj Lőrinciben”. A költő ugyanis Kasza Ilonaként látta meg a napvilágot, édesanyja pedig a Csernus család szülöttje volt. És abban sincs semmi különös, hogy a versíró nógrádinak tartja magát, hiszen Lőrinci és Selyp egykoron, egészen az 1950-es tanácsrendszer bevezetéséig, Nógrád megyéhez tartozott.

– Ha többet nem, legalább a nyaraimat mindig Cserhátszentivánon töltöttem, és ma is ott tölteném, ha tehetném – írta 1992 elején a szerkesztőségbe faxon küldött levelében e sorok írójának.

Kasza Ilona 14 éves korában repült ki a szülői házból, a szülőkkel hagyva két húgát. Budapesten tanult, a Zrínyi Ilona Leánygimnáziumban érettségizett. Nemcsak szerencsés volt, hanem tehetséges is: felvették a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolába, amely évtizedek óta a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, napjainkban Egyetem gyakorlóiskolája. A világra nyitott, jó felfogású, érzékeny lelkületű és komoly gondolkodású leányka nagyszerű oktatásban és nevelésben részesült. Orgonaművészi és zeneszerzői oklevelet szerzett, s – mint a legtöbb fiatal – versírással is foglalkozott. Akkor persze jobbára még csak a saját gyönyörűségére.

A zenekonzervatóriumba és a kántorképzőbe együtt járt Götz Ernővel, akivel hamarosan összeházasodtak. A fiatalember édesanyja Szurdokpüspökiből való volt. Végzés után Ilona a szolnoki Szigligeti Színházhoz szerződött mint korrepetitor, férje azonban 75 kilométerrel odébb, a Hatvan mellett fekvő Boldogon kapott kántori állást. Az elszakítottságot nehezen viselték a fiatal házaspár. Míg nem az orgonista–kántor férj új álláshoz jutott a budapesti egyetemi templomban, hivatalos nevén a Kisboldogasszony-templomban. Itt dolgozni rangot jelentett. S Götz Ernő tehetséges, mi több: ügyes ember volt, hiszen lejártszót is épített a templom számára.

Az új helyzetben Ilona felhagyott dédelgetett álmával, a karmesteri pályával, és követte férjét Budapestre. Különböző templomokban orgonált, s anyagbeszerzőként elhelyezkedett a jó nevű és tekintélyes tervező-építő-javító KIPSZER vállalatnál. Később beiratkozott a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre, és felsőfokú képesítést szerzett. A budapesti Nemzeti Színház kinevezte anyaggyártási vezetőjének.

E személyes információink zöme Ilona második férjétől, Stolmár Aladár kalorikus mérnöktől, atomerőmű-szakértőtől származik. De milyen

érdekes is az élet! – szoktunk elcsodálkozni. Mint ezúttal is, minthogy informátorunk azt tartja, az ő és édesapja keresztnéve Ilona első férjének családi köréből származik. Ugyanis Götz Ernőnek volt egy Aladár nevű nagybácsikája, és az ő neve tetszett meg a Stolmároknak.

– Ilona korán megözvegyült, 1978-ban – emlékezik Stolmár Aladár. – A fia 8, a kislánya 3 éves volt: Götz Viktor és Götz Judit Viktória. Ilona nevében a G. betű a gyerekek miatt maradt benn. Mi a férje unokatestvérén keresztül ismerkedtünk meg. Először 1972-ben találkoztunk, náluk, a Szamuely – ma Lónyay – utcai lakásukban, a IX. kerületben... Illetve találkoztunk egyszer már középiskolás korunkban a selypi vasútállomáson, de csak futólag... Ernő unokatestvére iskolatársam volt Moszkvában. Én az Energetikai Intézet atomerőmű szakán mérnöki oklevelet szereztem... S itt megemlíteném, hogy nekem elsőéves koromban volt egy furcsa élményem Szmolenszkben. A külföldi egyetemisták moszkvai alapintézményéből voltunk ott, az iskolánk leányintézményének meghívására. Ekkor az egyik kislány elhívott egy születésnap buliba, mint kiderült, csak azért, hogy elmesélje, a nagyjaja neki megmutatta azt a helyet, ahonnan kifigyelte az NKVD-seket (magyarul: Belügyi Népbiztosság – *a szerző*), ahogy tömegsírokba lövöldözték a lengyel tiszteket a katyni erdőben. Nem volt veszélytelen, nem tudom, mért csinálta, miért bízott meg bennem. Jóval később épp ezzel foglalkozott Kézdi Pál, azaz Drábik Jancsi a Szabad Európa Rádióban. Akkor elmeséltem Ilonának ezt a történetet, és ő is kutatásokba kezdett. A történelem fehér foltjait taglaló cikksorozata rendkívül alapos kutatómunka gyümölcse volt... Egyébként Jancsival az ismeretségünk 1973-ban kezdődött, amikor Jancsi lett az Erőmű Beruházási Vállalat jogi osztályának a vezetője, és a nekem juttatott Bajza utcai lakás ügyeit intézte. Többször voltunk együtt Moszkvában, a paksi atomerőmű első szerződéseinek minden oldalán a kettőnk aláírása szerepel... – Később az említett unokatestvér két éjszakát nálunk aludt a családjával; akkor, amikor Ernőnek a temetésére érkeztek. Így mi is átértük a gyászt... Az én házasságom 1980-ra, orosz feleségemmel, reménytelenül megromlott. Volt egy lányunk. Elváltam. Ezután alakult ki a kapcsolatunk. Ilonát titokban vettem feleségül, egyházi esküvő volt, a lőrinci templomban. Egy közös gyermekünk született, Péter.

1985. augusztus 2-án repültünk el New Yorkba a három gyerekkel, illetve feleségem pocakjában a közös gyermekünkkel. Unokatestvérem küldött meghívólevelet, és kint maradtunk Amerikában.

Stolmár G. Ilona az Amerikában született közös gyermekkel. Ez a Stolmár-házaspár kedvenc képe volt.

– Ilyen egyszerű volt a disszidálásuk? Ne haragudjon a szóért, de abban az időben még így neveztük azt, ha valaki engedély nélkül hagyta el az országot, illetve maradt odakint.

– Egyáltalán nem volt egyszerű kint maradni. Sok minden idekötött bennünket Magyarországhoz, a házához, érzelmileg, anyagilag, mindenféleképpen. De tudtam, hogy el kell hagynom az országot... Melleleg Drábik Jancsi hívott már 1980-ban, de nemet mondtam, akkor még idealista voltam.

– Öt évvel később már nem?

– Akkor már más volt a helyzet. Egy ügyvéd tanácsára ugyanis bepereltem a Magyar Villamos Művek trösztöt. 1974 nyarától a paksi atomerőmű beruházását irányító szervezetnél mint első mérnök dolgoztam. Négy évvel később átmentem a tervezési feladatokkal foglalkozó Erőtervezhez. A biztonsági kérdések koordinátora lettem, az atomerőmű működése során keletkezett plutóniumot a szovjet fegyveripar használta fel, a SALT II. szovjet–amerikai szerződés azonban 1979-ben korlátozta az atomfegyverek számát, és így nem volt akkora szükség a plutóniumra, mint korábban. A szovjet fél a kiegészítő fűtőelemek tárolására 10 éves türelmi időt kért. Ezt egyesek primitív, ugyanakkor méregdrága helyszíni tároló megépítésével kívánták elérni. Kidolgoztam egy újítást. Elfogadták, és a költségvetés 20 százalékát meg tudtuk takarítani. Egy évvel később egy ismeretlen jóakaróm egy papírlapot hagyott az asztalomon. Azoknak a nevét tartalmazta, akiket megjutalmaztak az újításomért. Köztük csupa „jó elvtárs” is, akiknek semmi közük nem volt Pakshoz. A lista élén Kapolyi László energiaügyi államtitkár neve állt, hárommillió forinttal. Zokon vettem, és pereltem. A második tárgyalásra egy titkosítási határozatot hozott magával a vállalat jogásza. A miniszteri rendelet arról szólt, hogy a paksi atomerőművel kapcsolatos összes bírósági tárgyalás titkos. A határozatot Kapolyi László,

akkor már mint ipari miniszter, írta alá... Abban a pillanatban tudtam, hogy itthon nem maradhatok.

– *Sajnos sok ilyen vagy hasonló esetről hallottunk. Tehát azért hagyta el az országot a családjával, mert kibagyták, teljesen méltatlanul, a jutalmazásból. No, de ki volt a meghívólevelet küldő unokatestvér?*

– Bodrogi Lajosnak a lánya. Lajos Barankovicsról magyarosított. A népes család, ezt is említette az özvegy, nagy reményekkel utazott Amerikába. Az Isten, akiben mindig hittek és bíztak, megsegítette őket. Kijérkezésük után egy hónappal az akkor már a Szabad Európa Rádiónál dolgozó Drábik János Stolmár Aladárt összeismertette az amerikai külügyminisztérium magyar referensével, Földváry Ferencsel, aki kijárta, hogy a szakképzett mérnök állást kapjon egy atomerőművekkel foglalkozó cégnél. Rövidesen tanácsokkal segíthette az Amerikai Energiaügyi Minisztériumot. Az immáron négygyermekes édesanya pedig, minthogy az írás sem állt soha távol tőle, különböző magyar nyelvű amerikai lapokban publikált, politikai és gazdasági tárgykörökben. Írt és szerkesztett. Éleslátással, hol dicsérően, hol kritikusan, ahogyan a mindenkori értékítélete és meggyőződése diktálta. Nem beszélt mellé, egyenes ember volt mindig. Hitte, hogy amit tesz, azzal használ, úgy az egyes embernek, mint a magyar közösségnek.

A házaspár gyorsan beilleszkedett az idegen milióbe, és ismert, számon tartott emberek lettek az amerikai magyarok körében és amerikai környezetükben. Stolmár G. Ilona újságírói tevékenysége már megérkezésük után két évvel meghívást eredményezett Clevelandbe, a csaknem három évtizede évente megrendezett Magyar Kongresszusra. 1989-ben pedig a XIX. kongresszus alkalmával mindkettőjüket beválasztották a clevelandi Árpád Akadémia irodalmi főosztályába, meghívott rendes tagnak.

Keletkezés és hazatalálás. A salgótarjáni borzalomról szóló vers óriási távolságra innen, az Amerikai Egyesült Államokban született. Szerzője hozzáírta keletkezése helyét és idejét. Murrsville 20 ezer lakosú kisváros Pennsylvania állam Westmoreland megyéjében. Itt lakott akkoriban a Stolmár-család. A legközelebbi nagyváros, Pittsburgh tőle nyugatra, 20 kilométerre esik, magyar közössége legismertebb diaszpóráink egyike. Az *Emlékezés Salgótarjánna*k hosszú időn át érlelődött. A költő így emlékszik vissza erre:

– 1956-ban nyolcéves voltam. A mosonmagyaróvári vérengzés döbbenetes híre már akkor szétüvöltött az országban és a világban. Azóta élt bennem, ha a város nevét kiejtették. Mindig ez a rettenetes kép lüktetett bennem, bár sosem láttam. Salgótarjánnal más volt a helyzet: arról nem lehetett hallani. Mikor már „Rend” volt, és Kádár János és újabb meg-

szállás. Ez a rettenetes és reszkető félelmet sugalló suttogás noszogatót. Később az Amerikában felderített anyagok, dokumentumok társultak hozzá, és az itthon itt-ott megjelent cikkek. Mivel nógrádinak vallom magam, és többször jártam Tarjánban is, már a borzalmas december 8-ai évfordulóra (1991-ben – *a szerző*) meg akartam írni a verset, de... De megbénított egyrészt az, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt ott meri rendezni XV. kongresszusát, (...) felvállalva a tarjáni borzalmat is; másrészt valami még hiányzott hozzá. Nem tudtam akkor még, hogy mi, de hiányzott, és nem tudtam megfogalmazni a verset. Miközben az egyik tarjáni ismerősöm, aki olvasta és hallotta is a Magyar Rádió Vasárnapi Újság című műsorában a mosonmagyaróvári vérengzés áldozatairól szóló versemet, szemrehányást tett nekem, hogy a „földijeimről” nem emlékezem meg.

– *A vers aztán a városi gyásznapi után öt nappal később mégiscsak megszületett. Mi adta hozzá a végső lökést?*

– A mosonmagyaróváriakról írt versemet 1991. november 3-án úgy konferálták fel, hogy a „megemlékezések méltó lezárásaként” adják, persze a tudtomon kívül, Bács Ferenc színművész tolmácsolásában. Másnap a Ring című hetilap közölte. Közben természetesen nem hagyott nyugodni a szemrehányás. És akkor, december 8-a után néhány nappal beszéltem telefonon Vinkóné Kovács Máriával, akit sose láttam. Egy elejtett mondata volt, hogy mennyire él a december 8-ai borzalom őbenne is. Emlékszik, hogy Angyal néni hogyan sikított végig az utcán: Jaj, a fiam! Jaj, a fiam! S úgy látszik, ez hiányzott. Ezután azonnal összeállt bennem minden, leültem és megírtam a verset. Postára adtam Vinkónénak, majd telefonált, hogy bevinné a szerkesztőségbe a főszerkesztőhöz, Sulyok Lászlóhoz, vagyis önhöz, akivel jó ismeretségben van.

– *Mit válaszolt erre?*

– Örültem neki. Hiszen valóban a tarjániaknak szól a versem, illő tehát, hogy ők olvassák legelőször. Mert a válaszig, hogy közlik-e, természetesen nem küldtem el sehova. Ez a vers az önöké, a városé. Rendelkezzenek vele.

Vinkóné Kovács Mária – többek között – magyar nyelv és irodalom szakos tanárnő akkor a salgótarjáni Bolyai János Gimnáziumban tanított, s épp azzal bíbelődött, hogy elrendezze, igazgassa – már amennyire lehet ekkora távolságból – fia egyesült államokbeli tanulásának körülményeit. Vinkó Bence ugyanis 1991–92-ben egy tanévet a pennsylvaniai Pittsburgban töltött. Az édesanyja ennek kapcsán került kapcsolatba Stolmár G. Ionával.

– A fiam Pittsburghben megismerkedett az újságíró-nővel és családjával, akik minden hétvégén meghívták magukhoz ebédre, annyira megszereték – említi a tanárnő. – Bizonyítja ezt Ilonának egy kis írása is, a tanév befejezésének az idejéből, amikor a fiam már haza készülődött. Számomra annyira váratlan és szívhez szóló volt, hogy a mai napig megőriztem. Az írás nagyon jellemző Ilonára. Jól szemlélteti, ahogyan az életről, a közösségről, a hazáról gondolkodik.

Vinkó Bence hazatér Salgótarjánba, és a pittsburghi magyarok úgy érzik, mintha egy gyermekük távozna. Dicsérik anyját, a salgótarjáni tanárnőt, aki ilyen fiút nevelt, s talán irigylik a várost, amelynek ilyen fiataljai vannak, lehetnek, bizonyára több is, talán nagyon sok. „Kamatoztasd hazád javára, amit errefelé tanultál!”

– *Büszke lehet egy ilyen levélre bárki, kiváltképpen egy édesanya...*

– Ilonának hálás lehetek több szempontból is. Ugyanis amikor letelt a fiam tanulmányi ösztöndíja, kimehettem hozzá, és együtt jöttünk haza Magyarországra. Az ottani magyarok körében gyűjtést szervezett a repülőjegyem fedezésére. Nagyon örültem, amikor megtudtam, hogy Salgótarján meghívta őt március 15-ére, hogy mondjon ünnepi beszédet a városi ünnepségen. És Ilona is szívesen fogadta a meghívást.

– *Engem viszont leginkább az érdekel, hogyan adta meg a végső lökést az Emlékezés Salgótarjánnak című vers megszületéséhez...*

– Ahogy Ilona meséli, úgy 1991. december 8-a körül váltottunk szót erről... Elmondtam neki, hogy ötéves lehettem akkor, amikor a tragédia megtörtént. Aznap tüntetés volt a megyei tanács épülete előtt (és a Belügyminisztérium megyei főosztálya, közkeletű nevén a megyei rendőrkapitányság előtt is – *a szerző*). A bányászok, a gyárak munkásai ott gyülekeztek. Mi akkor az öblösüveggyári kolóniában laktunk, közel a gyárhoz, ahol édesapám dolgozott. Ültünk a sötét konyhában anyukámmal, és vártuk haza aput. Hirtelen puskák ropogását hallottuk. Megdermedve ültünk, nem tudtuk, mi történt. És egyszer csak a szomszédunk, Angyal néni rohant át az udvaron, és azt kiabálta, hogy „Jaj, a fiam, jaj, a fiam!” Ezt meséltem el a költő újságíró-nőnek... Aztán édesapám is hazaérkezett, kimerülten, véresen, de épségben. Elmondta, hogy az üveggyár kapujában többedmagával kötözte az oda szállított sebesülteket.

Közkinccsé vált. Stolmár G. Ilona *Emlékezés Salgótarjánnak* című költeményének megjelentetését – mint főszerkesztő – úgy időzítettem, hogy a megyeszékhely közönsége a lehető legjelesebb napon olvashassa. Megítélesem szerint ez a nap Salgótarján várossá nyilvánításának ünnepnapja

volt, vagyis január 27-e. Lehoztunk egy egész oldalas – szakmai nyelven: kolumnás – összeállítást, melyet a hetven évvel ezelőtti várossá nyilvánítás apropójából készítettünk. Ez a vers volt a költő ajándéka, s egyben pedig a miénk is, az akkor még – pár napig – Új Nógrád szerkesztőségéé. Az olvasóknak tetszett a vers.

Az emlékverset azóta szavalják különböző alkalmakkor, városi és iskolai rendezvényeken, vagy teljes terjedelmében, vagy részleteiben. Állíthatjuk, hogy azóta tényleg miénk lett, közös kincsünké vált. Minden bizonnyal senki más nem tett annyit a népszerűsítéséért, mint Sándor Zoltán, a Zenthe Ferenc Színház művészeti vezetője, aki érdeklődésünkre a következőket mondotta:

– Stolmár G. Ilona versével először akkor találkoztam, amikor a Nógrád című napilapban megjelent. Az első műsorok egyikében – a 90-es évek elején – egy szerkesztett, zenés ünnepi műsorban, a Pódium Stúdió versmondóival, a koszorúzási ünnepségen az emlékműnél, a December 8. téren előadtuk. Azóta már több ’56-os műsorban is pódiumra „állítottam”, beszerkesztettem. A mai napig közel 10 alkalommal adtuk elő. Az ’56-os forradalom 50. évfordulója alkalmából megrendezett esteken pedig részleteket adtam elő belőle. Véleményem szerint a Salgótarján tragikus eseményeinek emléket állító irodalmi alkotások között e költemény az egyik legjobb, a leginkább megrendítő erővel bíró művészi produktum.

Stolmár Aladár ugyancsak nagyra értékeli, ami persze érthető, s ezt Ilona halála után tizenkét évvel, a vörösiszap-katasztrófa hatása alatt – amelyben önkéntes mentőként segített – jegyezte le: „Feleségem... versét imádságként olvasom az áldozatokért ezen a gyönyörű reggelen. Az ’56-osokért, a mostaniakért, a saját halottaimért. Devecser–Kolontár ma úgy szól, mint Salgótarján. Ott ’56-ban a vértől, most itt a timföldgyártás melléktermékétől vörös iszapos a föld. Én a bűn okát és a bűnösöket is azonosaknak látom. Haszonszerzés volt a fegyverroportatók és a gátat nem megfelelően megépítők, túlterhelők mozgatója...”

Közíró és közszereplő. A megyei napilap szerkesztőségének küldött levélben a többi között Stolmár G. Ilona tudatta, hogy az egyik győri ’56-os menekült, Rokop József (1924–2006), akivel családja szoros kapcsolatot ápolt, férje dolgozott is a cégénél, Pittsburghben, feleségével együtt megalapította a Szigethy Attila Alapítványt. Ez az alapítók származása és a névadásból is következően a Győr–Moson–Sopron megyei forradalmárok és szabadságharcosok emlékének az ápolását, illetve a kivégzettek tisztességes eltemetését és a leszármazottak megsegítését tűzte ki céljául.

Ilona elmondta, hogy amikor Szigethy Attila egykori közvetlen munkatársa, Rokop József megtudta, hogy meghívták Salgótarjánba szónoknak a március 15-ei nemzeti ünnep városi megemlékezésére, felajánlotta, mert nagy tettek tartotta a meghívást, hogy az alapítványt kiterjeszti a sokat szenvedett Salgótarjánra és Nógrád megyére is. Rokop mérnök kérte, mondja majd ezt el a megemlékezésen. Csakhogy barátságtalan, esős idő volt, s ahogy Ilona fogalmazott: „Zord időben nem lehet beszélni, és nem lehet ajándékozással foglalkozni”. Ezért kéri, írjuk meg ezt a lapban. Kérését teljesítettem, és a találkozásunk után nyolc nappal később megjelent *A túlélők öröksége* című cikkem. A körülmények azonban sajnos, nem úgy alakultak, hogy kedveztek volna a nemes szándék megvalósításának.

A Szabad Demokraták Szövetsége rossz néven vette, hogy a költő is beszédet mond. Ők ugyanis egyik legádázabb ellenfelük, Csurka István odaadó hívének tartották. Közölni akartak lapunkban egy tiltakozó nyilatkozatot. Elutasítottam. Nem nyugodtak bele, minden követ megmozgattak, hogy a költőnő fellépését megakadályozzák. Jellemző a korabeli viszonyokra, hogy rábeszéltek két fiatal újságíró kollégámat, hogy játsszanak ki, és csempésszék be az újságba az ingyenes, a már elutasított írományt. Az egyik szerkesztőtársamnak azonban szemet szűrt, jelezte, és kivettem a nem kívánatos tartalmat a már betördelt újságoldalból.

A Nógrád Megyei Hírlap ekképp tudósított róla: „[*Stolmár G. Ilona*] Az amerikai magyarság üdvözlétét tolmácsolta, majd arról szólt, hogy Magyarországon ez az első olyan március 15-e, amelyet megszállók nélkül [*az utolsó szovjet katona 1991. június 19-én hagyta el Magyarországot területét*], szabad nemzetként, szuverén országgént ünnepelhetünk.”

Egyszer még vendége volt Nógrád megyének. A Magyar Politikai Foglyok Szövetsége Nógrád Megyei Szervezetének elnöke, Beda József hívta meg 1992. október 23-án a forradalom és szabadságharc bátonyterenyei megemlékezésére. Ismét a megyei lap tudósítását idézzük: „Stolmár G. Ilona arról beszélt, hogy mint ahogyan régen ünnepeinkhez – vagy helyettük – a rendszer kreált egy másikat. Most az ’56-os forradalom és szabadságharc évfordulóját osztották meg a köztársaság kikiáltásának ünnepével. Pedig ezen a napon igazából a forradalom és szabadságharc hőseire emlékezünk, és arra, hogy a kommunizmus-bomlás 1956. október 23-án a pesti barikádokon kezdődött. S ha azt kérdeznék, van-e nekünk siratófalunk, akkor azt mondom, az egész ország egy nagy siratófal, hiszen alig van olyan család, akinek ne lenne szenvedő, meghurcolt, kivégzett hozzátartozója.

Ilona az Amerikában megjelenő magyar nyelvű és szellemű lapok közül első helyen a Katolikus Magyarok Vasárnapját említette; a hetilapnak hat

éve írt rendszeresen. Az Amerikai Magyar Értesítő című havilapnak több mint öt éve volt akkor már a főmunkatársa. „Ezekén kívül szinte minden magyar nyelvű emigráns lap átveszi a cikkeimet, illetve alkalmanként egyet-egyet Dél-Amerikától Ausztráliáig és Európáig – olvasható a levélben –, de tagja vagyok az Amerikai Újságírók és Lapkiadók Szövetségének... a (nyugati) Szabad Magyar Újságírók Szövetségének is.”

– A Katolikus Magyarok Vasárnapjának szerzőgárdája olyan nevekkel ékeskedett, mint Wass Albert és Habsburg Ottó – jegyezte meg később az újságíró özvegye. – A feleségem rengeteget dolgozott, nem is tudom, hogy bírta a négy gyerek meg a sok orgonálás mellett. Nyilván úgy, hogy segítettünk neki. Aki tehette közülünk... Youngstownban a Csíksomlyóról elüldözött ferencesek kolostora vitte a Vasárnapot, saját nyomdával, s a ferences atyák lelki gyakorlata idejére az egész újság szerkesztése is Ilona vállára nehezedett, miközben már egy betétlappal is kiegészült.

Stolmár G. Ilona levelét a következőképpen folytatta: „verseim és novelláim is jelennek meg. Novellákat, elbeszéléseket inkább otthoni lapoknak kezdek küldeni, mivel az emigrációnak nincs kimondottan irodalmi lapja. Eddig a Hunnia közölt néhány ilyet is, verset is, és a Nemzeti Újság. Cikkeim jelentek meg az elmúlt évben az Új Magyarország c. napilapban, a Magyar Fórumban, és mostanában kezdek dolgozni a Pesti Hírlapnak is. (Első könyvem, önéletrajzi írás, éppen nyomdában van itt kint, de otthoni kiadásáról is folynak tárgyalásaim. Címe: Az asszony, a halál és a szeretet. Ez regény. Tervben van az első verseskötet és egy kisebb novelláskötet is.)”

Az önéletrajzi regény magyarországi kiadása is 1992-ben jelent meg. Érdekessége, hogy illusztrációit Bakallár József festőművész illusztrálta, aki a szerzőhöz hasonlóan cserhátszentiváni szülők gyermeke; kisgyermekkorában több évet töltött a festői szépségű faluban, és itt kezdte el tanulni a betűvetést és olvasást. Ezen kívül még egy könyve jelent meg: *A dabas-sári „iskolapéllda” (Küzdelem egy katolikus iskoláért)*, 1994-ben.

A Nógrád két versét közölte a Salgótarjánnak címzetten kívül, mindkettőt 1992 tavaszán. A *Szétszóródott magyar csoda* március közepén, a *Magyar feltámadás* egy hónappal később, április közepén jelent meg. Mindkettő távol a hazától, az amerikai lakóhelyen, Murrysville-ben született. Annak az embernek a fájdalma, sóvárgása és reménye szólal meg bennük, aki nem önszántából hagyta hátra szülőföldjét.

Igazolásul részletek a „csoda-versből”: „A hangod, ha meghallom / akármilyen nyelven, / elárul: magyar vagy, az én anyanyelvem... / az én fajtám, földim... / az én sajnó lelkem... / Ha szívünk közösen, / együtt

megdobbanna... / S akkor látna csodát / ez a bűnös világ: / Talán sohasem volt / Magyar Összefogást!...”

Részletek a *Magyar Feltámadásból*: „Óh, magyar Honfitársam, / ki tenyeredbe temetted / szomorúan lecsukló bús fejed, / s még jó nagyokat sújtanak is rá / téged átkozó mondatok, / hogy még mélyebbre hulljon tekinteted, / csak azt láthatod, mit naponta megeszel, / s észrevétlen maradjon / köréd tolongó reménycsokor, / elmúlt Virágvasárnap!... Nehéz a keresztt, mit magyarként hordozol? / Elestél? Leköptek? / Országod testén vérzik rég mind az öt sebed? / És mégis, ordítják hangosan a 'Feszítsd meg!'-et, / miközben Pilátusok mossák körötted / véredtől csöpögő, mocskos kezöket...? / Állj fel, Honfitársam! / Emeld fel végre bús fejed / s vedd vissza régi elrabolt hited?... / Húsvét van, mondj Alleluját! / reszkessen meg belé e hitetlen világ! / A legmélyebbről már csak fölfelé lendülhet kerék, / most jó a Fény / Magyar Jövő ragyog, / ha hiszed, ha akarod... / szállj le keresztetdről, jelenj meg Magyarként / a tiszta Fény húsvéti szent egén!”

*

Ennek az ellenfelei által sokszor becsmérelt, hazafias érzelmű, keresztény, igazságszerető és tisztességes szándékú asszonynak mindegyik gyermeke felnőtt, s idegenben él. Az első házasságából született fia és lánya Pittsburghben, a második házasságából származó fia Portlandban, míg a második férj első házasságából hozott leánya Hendersonville-ben igyekszik boldogulni a családjával. Az unokák már oda gyökereznek. És talán el is vesznek majd a magyar haza számára.

Az *Emlékezés Salgótarjának* című vers írója 1998. április 13-án, húsvét hétfőjén adta vissza lelkét Teremtőjének a hazától messze, Murrysville-ben. Mindössze ötven évet élt. De e röpké idő alatt is értékeset és értelmeset, egyszerre mába illőt és jövőbe mutatót alkotott. Szívből köszönjük neki, így megkésve is. Kiváltképpen a sortűzről, Salgótarján legtragikusabb, egyben legsötétebb napjáról szóló költeményéért vagyunk hálásak neki. Reméljük, tudomást szerez róla odafent.